

DİVANÜ LUGAT-İT-TÜRK'TE GEÇEN ZİRAİ TERİMLER

Eski Türk toplumunun ekonomik hayatı bilindiği üzere konar-göçer hayvancılığa dayanıyordu. Bu tür hayvancılık ise, esasında iklim şartlarına göre, insanların yer değiştirmeleri ve konaklamalarıdır. Ama Türkler hayvancılığın yanı sıra tarım ve ticarete de ekonomik hayatlarında önemli bir yer veriyorlardı. Bu insanlar özellikle bahar ve yazları otu, suyu bol olan yüksek yaylalara göçerek hayvanlarını beslemekle beraber, ırmak boylarında ve sıcak ovalarda da yerleşerek buralarda ziraat yapıyorlar, dolayısıyla kışları da umumiyetle bu korunması kolay mahallerde geçiriyorlardı. Bu yaptıkları iş gelişi-güzel değildi. Yaylaların muayyen sınırları olup, kabilelerin başkasının arazisine girmediğini biliyoruz. Onlar sadece kendilerini düşünerek bütün otlakları tüketme hakkında da sahip bulunmuyorlardı. Böyle göç hareketleri mutlaka başta bulunan beyin rızasıyla gerçekleşmekteydi. Hatta mevsim durumlarına göre dahi bu mekanlar tespit ediliyordu ki; bunlar yazlık (yayla), kışlak (ova), güzlük (sonbaharda) ve köklev (ilkbaharda) şeklinde ayrılıyordu¹.

Başlangıçta Türk devletinin iktisaden ayakta durması akınlar sayesinde oluyordu. Kendinde olmayan yiyecek ve diğer ihtiyaç maddelerini çok kolay elde edebiliyorlardı. Fakat akın ve yağma ile bir devletin yaşayamayacağını bilen Türk idareciler devlet ekonomisini ve hayatını idame ettirecek yeni yollar aramışlardır ki, bunlardan birisi de ziraattır. M.önce 3000'den beridir (Andronovo kültür bölgesi) eski Türklerin ziraatla meşgul olduklarına dair elimizde arkeolojik malzemeler vardır. Özellikle Altay-Sayan bölgesinde yapılan kazılar bunu ortaya koyuyor. Hunlardan kalan su yollarına, toprağı işlemek için gerekli olan alet-edevata (saban demirleri, oraklar, değirmen taşları vs.) bu araştırmalarda tesadüf edilirken, Orta Asya'nın her tarafında bulunan kaya resimlerinde ziraata dair figürleri görebilmekteyiz. Ayrıca açılan bazı mezarlarda baltalarla birlikte orakların da bulunması bu durumun delilidir².

M.önce 2. yüzyıldan itibaren tarihi Türk yurtlarını gezen Çinli seyyahlar, buralarda halkın nehir sularından ufak kanallar açmak suretiyle sulama ve ziraat işlerinde büyük ölçüde ilerlediklerini ve bu ülkelerde Çin'in görmediği değişik bitki ve meyveler bulunduğunu hayretle müşahade etmişler ve yirmiden fazla bitki tohumunu Çin'e götürmüşlerdir. 4. asrın sonlarında Tabgaç hükümdarları tarımdan anlayan bir çiftçi sınıfı oluştururlarken, yeni ele geçirilen topraklara bunları yerleştirerek, faydalanmayı düşünüyorlardı. Arap coğrafyacılarının eserlerinde de Türk şehirlerinde yetiştirilen meyveler, arpa, darı, susam ve

* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ S.Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Ankara 2006, s.83-84.

² Gömeç, **a.g.e.**, s.94-95.

pamuk gibi ürünlerden söz ediliyor³. Dolayısıyla çok eski zamanlardan beridir Türkler ziraatla da meşgul olmuşlar, ekonomik tabanlarının bir bölümünü de tarım meydana getirmiş, tarım arazilerinin korunmasına dair kanunlar çıkarmışlardır. Ancak burada şunu da belirtmek isteriz ki, tabiat şartlarından dolayı bu uğraşın fazla gelişmesi de mümkün değildi.

Yukarıdaki izahtan sonra, Türk tarihinin ve kültürünün önde gelen kaynaklarından olan Divanü Lûgat-it-Türk'te zikrolunan zirai terimler ve deyimler üzerinde durmaya çalışacağız. Bunun için iki yol takip edeceğiz. Önce tahıl cinsi ürünler ve çiftçiliği ele alacağız; sonra da sebzeçilik ve meyvecilikle ilgili sözlere bakacağız. Bunların Divanü Lûgat-it-Türk'te geçtiği yerleri kısaca DLTI, DLTII, DLTIII şekillerinde göstereceğiz.

I. TARLA ZİRAATI İLE ALAKALI TERİM VE DEYİMLER

a- Tahıllar

Angız: Buğday ve buğdaya benzer şekiller kesildikten sonra tarlada kalan kökler⁴.

Arpa: Arpa. Kaşgarlı'nın arpayla ilgili bir de ata sözü verdiğini görmekteyiz: “Arpasız at aşumas, arkasız alp çerig sıyumas”⁵.

Arpagan: Arpaya benzer bir bitkidir⁶.

Aşlık: Aşevi, mutfak. Buğdaya da Oguzlar “aşlık” derler⁷.

Ayrık: Ayrık otu. Türkler buna “adrık” da derler⁸.

Bugday: Buğday. Kaşgarlı Buğday konusunda şu notu da düşmüştür: Barsgan halkı bugday diyemez, budgay der⁹. Barsganlı olmayan bir kişinin bu kelimeyle sınıandığı vurgulanmaktadır.

³ W.Eberhard, “Toba'larda Ziraat”, **Bellekten**, C. 10, Ankara 1946, s.84; B.Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, 2. baskı, Ankara 1984, s.88; P.B.Golden, “Rusya'nın Orman Kuşağı”, Çev. M.Tunçay, **Erken İç Asya Tarihi**, Der. D.Sinor, İstanbul 2000, s.308; L.N.Gumilev, **Hunlar**, Çev. A.Batur, 3. baskı, İstanbul 2003, s.490; Z.Kitapçı, **Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri Arasında İslamiyet**, Konya 2004, s.114; S.G.Klyaştorıny–T.İ.Sultanov, **Türkün Üçbin Yılı**, Çev. A.Batur, İstanbul 2003, s.15, 68.

⁴ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it-Türk**, C. I, Ankara 1986, s.94.

⁵ **DLTI**, s.123.

Arpasız at koşamaz, arkasız yiğit asker bozamaz.

⁶ **DLTI**, s.140.

⁷ **DLTI**, s.114.

⁸ **DLTI**, s.113.

Burçak: Burçak¹⁰.

Bül: Üzerinden yıllar geçerek tadı bozulan tahıl¹¹.

Çigit: Pamuk çekirdeği¹².

Karamuk: Buğday içerisinde bulunan bir tür yabancı bitki¹³.

Kavık: Darı ve darıya benzer şeylerin kepeği¹⁴.

Kepek: Kepek¹⁵.

Kıldruk: Buğday başaklarında bulunan kılçık¹⁶.

Konak: Çavdar. Bununla alâkalı şöyle bir de atasözü vardır.
“Konak başı sedhregi yeg”¹⁷.

Küvük: Saman¹⁸.

Pamuk: Pamuk¹⁹.

Saman: Saman²⁰.

Tarıg: Bütün Türklerce buğday, yalnız Oguzlarca darı²¹.

Tarıgçı: Çiftçi, ekinci²².

Tupunlug: Kesmikli buğday²³.

⁹ **DLTIII**, s.240.

¹⁰ **DLTI**, s.466.

¹¹ **DLTI**, s.335.

¹² **DLTI**, s.356.

¹³ **DLTI**, s.487.

¹⁴ **DLTI**, s.383; **DLTIII**, s.165.

¹⁵ **DLTI**, s.390.

¹⁶ **DLTIII**, s.417.

¹⁷ **DLTI**, s.384.

Çavdar başının seyreği iyidir.

¹⁸ **DLTIII**, s.165.

¹⁹ **DLTI**, s.380.

²⁰ **DLTI**, s.415.

²¹ **DLTI**, s.373.

²² **DLTIII**, s.242.

Urug: Tane. Tohuma da böyle denir²⁴.

Urugluk: Tohumluk için saklanan buğday²⁵.

Ügür: Darı. Oguzların dışında bütün Türk boyları kullanırlar²⁶.

Yitim: Keten tohumu. Susam tanesi gibidir, ama kırmızı olur ve yağı kandilde kullanılır²⁷.

Yorunçga: Yonca²⁸.

Yügürgün: Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitkidir. Bunu Türkmenler yer²⁹.

b- Tarım Alet ve Edavatlarıyla İlgili Terim ve Deyimler

Adhri: Buğday temizlemek için kullanılan aygıt³⁰.

Baştar: Orak³¹.

Bukursı: Saban demiri³².

Kundugı: Harman döğeni³³.

Orak: Orak³⁴.

Orgak Tişetmek: Orağın dişlerinin yıpranması. Değirmen taşının yıpranması için de böyle söylenir³⁵.

Saban: Bütün aygıtlarıyla beraber çift takımı³⁶.

²³ **DLTI**, s.499.

²⁴ **DLTI**, s.63.

²⁵ **DLTI**, s.149.

²⁶ **DLTI**, s.54.

²⁷ **DLTIII**, s.24.

²⁸ **DLTIII**, s.433.

²⁹ **DLTIII**, s.54.

³⁰ **DLTI**, s.126.

³¹ **DLTI**, s.455.

³² **DLTIII**, s.242.

³³ **DLTI**, s.491.

³⁴ **DLTI**, s.119.

³⁵ **DLTI**, s.128; **DLTII**, s.307.

Samanlıg: Samanlık³⁷.

Tarıglıg: Ekin bulunan yer. Anbara böyle denilir³⁸.

Ügürlük: Darı konulan yer³⁹.

c- Toğrağın Durumu ve İşlenmesiyle Alâkalı Terim ve Deyimler

Atızlanmak: Ekmek için toprağın parçalara ayrılması, ark açılması⁴⁰.

Ekim: Bir ekişte ekilecek kadar olan yer⁴¹.

Eşişmek: Toğrağı eşmekte yardım etmek⁴².

Eşkin Toprak: Üğünen toprak⁴³.

Etizlenmek: Yerin ekilmek için parçalara ayrılması⁴⁴.

Kayırlıg Yer: Düz ve kaba topraklı yer⁴⁵.

Kepezlik: Pamuk biten yer⁴⁶.

Öksemek: Toprağı yığmak istemek⁴⁷.

Sakız Toprak: Yapışkan toprak⁴⁸.

Tapluk: Toprak yarıkları⁴⁹.

Tarıglag: Tarla⁵⁰.

³⁶ **DLTI**, s.402.

³⁷ **DLTI**, s.499.

³⁸ **DLTI**, s.496.

³⁹ **DLTI**, s.152.

⁴⁰ **DLTI**, s.301.

⁴¹ **DLTI**, s.75.

⁴² **DLTI**, s.185.

⁴³ **DLTI**, s.109.

⁴⁴ **DLTI**, s.292.

⁴⁵ **DLTIII**, s.178.

⁴⁶ **DLTI**, s.507.

⁴⁷ **DLTI**, s.278.

⁴⁸ **DLTI**, s.365.

⁴⁹ **DLTI**, s.467.

Tatır: Suyu, ağacı olmayan kıraç yer⁵¹.

Tatırlık: Toprağı düz olmakla beraber, sert olan yer⁵².

Tebiz: Çorak yer⁵³.

Toprak: Toprak⁵⁴.

Yer Kırılanmak: Yerin kıraçlanması⁵⁵.

Yer Kurgatmak: Yerin kuraklaşması⁵⁶.

Yerig Kıglatmak: Yeri gübreletmek⁵⁷.

d- Hasat Öncesi ve Sonrasıyla İlgili Terim ve Deyimler

Baldır Tarıg: İlkbahar başlangıcında ekilen ekin⁵⁸.

Bugday Sagulamak: Buğday ölçeklemek⁵⁹.

Kefşeng: Harman temizlendikten sonra gelen kimseye verilen buğday, arpa, azık gibi armağan⁶⁰.

Kepek Yelpişmek: Kepeğin nemlenmesi⁶¹.

Kepez Urulamak: Pamuğun çekirdeğini çıkarmak⁶².

Kıg: Gübre⁶³.

⁵⁰ **DLTI**, s.496.

⁵¹ **DLTI**, s.361.

⁵² **DLTI**, s.494.

⁵³ **DLTI**, s.365.

⁵⁴ **DLTI**, s.467.

⁵⁵ **DLTI**, s.251.

⁵⁶ **DLTII**, s.338.

⁵⁷ **DLTII**, s.348.

⁵⁸ **DLTI**, s.456.

⁵⁹ **DLTIII**, s.325.

⁶⁰ **DLTIII**, s.385.

⁶¹ **DLTIII**, s.101.

⁶² **DLTI**, s.303.

⁶³ **DLTIII**, s.129.

Lüçnüt: İmece⁶⁴.

Oru: Şalgam, buğday ve buna benzer şeyleri saklamak için kazılan çukur⁶⁵.

Tarığ Arıtmak: Buğday ayıklamak⁶⁶.

Tarığ Ekmek: Tohum ekmek⁶⁷.

Tarığ Esmek: Tohum savurmak⁶⁸.

Tarığ İçlenmek: Ekinin içlenmesi, boylanması⁶⁹.

Tarığ Kuturmak: Ekin ve bitkinin azması⁷⁰.

Tarığ Ormak: Biçilen ekin ve diğer şeyler için böyle denir⁷¹.

Tarığ Savurmak: Ekin savurmak⁷².

Tarığ Uruglanmak: Ekinin tane tutması⁷³.

Tarığ Utamak: Ekinin yapraklarının kesilmesi⁷⁴.

Tarığ Ügüşmek: Buğday öğütmekte yardım etmek⁷⁵.

Tarığ Ügütmek: Buğday öğütmek⁷⁶.

Tarığ Tarınmak: Ekin ekmek⁷⁷.

Tarığ Töküşmek: Ekin döğmek⁷⁸.

⁶⁴ **DLTI**, s.451-52.

⁶⁵ **DLTI**, s.87.

⁶⁶ **DLTI**, s.154.

⁶⁷ **DLTI**, s.140, 168, 198, 203, 212, 223.

⁶⁸ **DLTI**, s.165.

⁶⁹ **DLTI**, s.256.

⁷⁰ **DLTI**, s.74.

⁷¹ **DLTI**, s.194.

⁷² **DLTII**, s.82.

⁷³ **DLTI**, s.293.

⁷⁴ **DLTIII**, s.250.

⁷⁵ **DLTI**, s.187.

⁷⁶ **DLTI**, s.302; **DLTIII**, s.254.

⁷⁷ **DLTII**, s.145; **DLTIII**, s.262.

⁷⁸ **DLTII**, s.106.

Tögi: Darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü⁷⁹.

II. SEBZE-MEYVE ZİRAATI İLE ALAKALI TERİM VE DEYİMLER

a- Sebze ve Meyve Adları

Alma: Elma⁸⁰.

Almıla: Elma⁸¹.

Amşuy: Sarı erik⁸².

Armut: Armut⁸³.

Avıku: Kırmızı meyveleri olan, meyvesinin suyu tutmaca katılan, göz ağrısına ilaç yapılan ve elbise boyanan bir ağaç⁸⁴.

Avucgun: Deri sepilen palamut ağacı meyvesi. Bunu Karluk Türkmenleri yer⁸⁵.

Avya: Ayva⁸⁶.

Banzı: Bağ bozulduktan sonra asmaların üzerindeki üzüm kalıntıları⁸⁷.

Bar Yigde: Büyük iğde⁸⁸.

Bargan: Mersin ağacının yemişi⁸⁹.

Bitrik: Fıstık⁹⁰.

Büken: Karpuz⁹¹.

⁷⁹ **DLTIII**, s.229.

⁸⁰ **DLTI**, s.130.

⁸¹ **DLTI**, s.138.

⁸² **DLTI**, s.115.

⁸³ **DLTI**, s.95.

⁸⁴ **DLTI**, s.489.

⁸⁵ **DLTI**, s.157.

⁸⁶ **DLTI**, s.114.

⁸⁷ **DLTI**, s.422.

⁸⁸ **DLTIII**, s.147.

⁸⁹ **DLTI**, s.438.

⁹⁰ **DLTI**, s.476.

⁹¹ **DLTI**, s.399.

Büşinçek: Üzüm salkımı⁹².

Bütüğe: Patlıcan⁹³.

Çagmur/Çamgur: Şalgam⁹⁴.

Çakşak: Kurutulmuş şeftali ve üzüm⁹⁵.

Dünüşge: Sülüklü pancar denilen sebze⁹⁶.

Erük: Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelere verilen genel bir addır.

Tülüğ erük (şeftali)

Sarığ erük (kayısı, zerdali)

Kara erük (erik)⁹⁷.

Kabak: Kabak. Yaş iken yemek yapılan bir sebze⁹⁸.

Kagun: Kavun. Bununla ilgili şöyle bir söz vardır:

“Kagun karma bolsa idhisi ikki eligin tegir”⁹⁹.

Kosık: Fındık¹⁰⁰.

Kuçgındı: Soğan¹⁰¹.

Limgen: Sarı erik¹⁰².

Sagnagu: Kurumuş kabak¹⁰³.

Sarığ Turma: Havuç¹⁰⁴.

⁹² **DLTI**, s.506.

⁹³ **DLTI**, s.447.

⁹⁴ **DLTI**, s.457.

⁹⁵ **DLTI**, s.469.

⁹⁶ **DLTI**, s.490.

⁹⁷ **DLTI**, s.69.

⁹⁸ **DLTI**, s.382.

⁹⁹ **DLTI**, s.410.

Kavun yağma edilirse, sahibi iki eliyle yakalar.

¹⁰⁰ **DLTI**, s.382.

¹⁰¹ **DLTI**, s.493.

¹⁰² **DLTI**, s.444.

¹⁰³ **DLTI**, s.491.

¹⁰⁴ **DLTI**, s.431.

Sarmusak/Samursak: Sarımsak¹⁰⁵.

Senkeç: Fındık büyüklüğünde bir çeşit elma¹⁰⁶.

Sogun: Soğan¹⁰⁷.

Şekürtük: Fıstık¹⁰⁸.

Talka/Tarka: Koruk¹⁰⁹.

Tarmaz: Şenhıyarı¹¹⁰.

Turma: Turp¹¹¹.

Tuturkan: Prinç¹¹².

Uglı: Kaşgar'da yetişen beyaz ve tatlı bir havuç¹¹³.

Ücme: Dut ağacı¹¹⁴.

Yagak: Ceviz¹¹⁵.

Yemiş: Yemiş, meyve¹¹⁶.

Yigde: İğde¹¹⁷.

b- Sebze ve Meyvecilikte Kullanılan Alet-Edavatlara Dair Terim ve Deyimler

Adaklık: Üzüm bağlarında çardak ayakları yapmak için kullanılan ağaç¹¹⁸.

¹⁰⁵ **DLTI**, s.527.

¹⁰⁶ **DLTI**, s.455.

¹⁰⁷ **DLTI**, s.409.

¹⁰⁸ **DLTI**, s.507.

¹⁰⁹ **DLTI**, s.427.

¹¹⁰ **DLTI**, s.457.

¹¹¹ **DLTI**, s.431.

¹¹² **DLTI**, s.521.

¹¹³ **DLTI**, s.129.

¹¹⁴ **DLTI**, s.130.

¹¹⁵ **DLTIII**, s.29.

¹¹⁶ **DLTIII**, s.12.

¹¹⁷ **DLTI**, s.31; **DLTIII**, s.31.

¹¹⁸ **DLTI**, s.149.

Badıçlık Yıgaç: Üzüm asmalarına çardak yapmak için ayrılan ağaç¹¹⁹.

Kagıl: Üzüm asmalarına bağlanan yaş söğüt dalı¹²⁰.

Ketmen: Yeri kazmak için kullanılan aygıt¹²¹.

Kürin: İçerisinde kavun, karpuz, hıyar gibi şeyler taşınan küfe¹²².

Savdıç: Ağaç dallarından örülerek içerisine meyve ve buna benzer şeyler konulan nesnenin adı; sepet, sele¹²³.

Tapçan: Üç ayaklı sofra biçiminde bir nesne olup, el erişmeyen üzüm salkımlarını kesmek için üzerine çıkılır¹²⁴.

Törpigü: Ağaç yontacak keser¹²⁵.

c- Sebze ve Meyvecilikle İlgili Terim ve Deyimler

Armutlanmak: Ağacın armutlanması¹²⁶.

Bukuk: Çiçek tomurcuğu. Çiçek yarılmadan önceki durum. Bununla alâkalı şöyle de bir şiir vardır:

“Tegme çeçek öküldi,
Bukuklanıp, büküldü,
Tügsin tügün tügüldü,
Yazlıp yana yörgeşür”¹²⁷.

Burduz: Bahçe bostan. Bu kelime Türkçe değil¹²⁸.

¹¹⁹ **DLTI**, s.502.

¹²⁰ **DLTI**, s.409.

¹²¹ **DLTI**, s.444.

¹²² **DLTI**, s.404.

¹²³ **DLTI**, s.455.

¹²⁴ **DLTI**, s.435.

¹²⁵ **DLTI**, s.491.

¹²⁶ **DLTI**, s.312.

¹²⁷ **DLTII**, s.285.

Türlü türlü çiçek toplandı,
Tomurcuklanıp, büküldü,
Köşe köşe düğümlendi,
Açılıp birbirine dolandı.

¹²⁸ **DLTI**, s.457.

Butanmak: Ağacın budanması¹²⁹.

Bütmek: Meyvenin bitmesi¹³⁰.

Çeçek: Ağacın çiçeği¹³¹.

Çeçek Atılmak: Tomurcuk açılması¹³².

Çeçeklenmek: Ağacın çiçeklenmesi¹³³.

Erüklük: Erik bahçesi¹³⁴.

Erüklenmek: Ağacın meyve vermesi¹³⁵.

Kinizgek Kagun: Tazeliği gidip, keçeleşmiş olan kavun¹³⁶.

Körpe: Körpe yemiş, taze yemiş. Mevsimi geçtikten sonra çıkan nesneye denir¹³⁷.

Küli: Yarmaksızın çekirdeğiyle birlikte kurutulankayısı ve zerdali gibi şeyler¹³⁸.

Pürlenmek: Ağacın tomurcuklanması¹³⁹.

Soluşmak: Herhangi bir yaş sebze ve meyvenin tazeliğini kaybetmesi¹⁴⁰.

Üzüm Önglenmek: Üzümün renklenmesi, kızarması¹⁴¹.

Üzüm Sıkışmak: Üzüm sıkılmak¹⁴².

Üzüm Sıkturmak: Üzümün sıkılması¹⁴³.

¹²⁹ **DLTII**, s.141.

¹³⁰ **DLTII**, s.294.

¹³¹ **DLTI**, s.119.

¹³² **DLTI**, s.193.

¹³³ **DLTII**, s.266.

¹³⁴ **DLTI**, s.152.

¹³⁵ **DLTI**, s.294.

¹³⁶ **DLTII**, s.290.

¹³⁷ **DLTI**, s.415.

¹³⁸ **DLTIII**, s.234.

¹³⁹ **DLTII**, s.237.

¹⁴⁰ **DLTII**, s.109.

¹⁴¹ **DLTI**, s.289.

¹⁴² **DLTII**, s.104, 125.

Üzümlenmek: Asmanın üzümlenmesi¹⁴⁴.

Üzüşmek: Üzüm toplamak¹⁴⁵.

Tatıqlanmak: Herhangi birşeyin tatlanması¹⁴⁶.

Yemişlenmek: Ağacın meyvelenmesi¹⁴⁷.

Yıgaç İrpelmek: Ağacın biçilmesi¹⁴⁸.

Bir dilde kullanılan kelimeler, o dile mensup toplumun sosyal hayatını belirlemede yol göstericidir. Dolayısıyla başta Türkçe belgelere baktığımızda, Türklerin sosyal ve iktisadi hayatında ziraatın da önemli bir yerde olduğu ortaya çıkmaktadır.

“Divanü Lugat-it-Türk’te Geçen Zirai Terimler”, **Türk Kültürü**, 44/517-518, Ankara 2006

¹⁴³ **DLTII**, s.186.

¹⁴⁴ **DLTI**, s.295.

¹⁴⁵ **DLTI**, s.184.

¹⁴⁶ **DLTII**, s.265.

¹⁴⁷ **DLTIII**, s.114.

¹⁴⁸ **DLTI**, s.244.